

Högform för formgivningen

Bokformgivningen har exploderat de senaste åren. Det räcker inte att spegla innehållet, utan formen ska höja värdet på hela boken och skapa ha-begär.

TEXT SARA HAMMARKRANTZ ILLUSTRATION TEAM HAWAII

ATT LÄSA ÄR ATT RESA

Det ser allt mer spännande och färgglatt ut på hyllorna i bokhandeln. Bokomslagen görs i nya material. Bokstäver och mönster präglas och folieras. En av de senaste trenderna är färgade snittytor. LÄS har samlat några av Sveriges främsta bokformgivare till ett samtal om omslagets betydelse för försäljningen. Det kändes och klämdes på böcker och ett ivrigt, initierat och inspirerande samtal utspann sig runt bordet.

– Vi anstränger oss för att ge boken ytterligare värde, säger Nina Ulmaja, designansvarig på Bonnier, och förklarar att den fysiska boken behöver ge mer än bara läsning för att stå sig i konkurrensen från de digitala böckerna.

Hon har bland annat formgett Tomas Tranströmers bok *I arbetets utkanter*, David Lagercrantz *Jag är Zlatan Ibrahimovic* och sin egen barnbok *ABC å allt om D*, som vann Juryns pris i Svenska Designpriset (och Augustpriset 2012 för bästa barn- och ungdomsbok).

Under de elva år som Nina Ulmaja varit på Bonnier har hon sett hur de fysiska böckerna vandrat in i livsmedelsaffärer och pressbyråer. Den ökade tillgängligheten är så klart positiv men det har även medfört att böckernas värde har sänkts.

ATT LÄSA ÄR ATT RESA

Pappersval, bokbinderi, prägling, foliering, laminat och lack – valen är många i jakten på den vackraste och mest säljande bokformen.

– Ska jag köpa en 50-års present idag köper jag inte en roman, medan det för tio år sedan var fint att få en inbunden bok. Vi försöker därför addera mervärden, för att skapa en känsla av att man vill ha och bevara den fysiska boken.

Trots att Sverige är ett litet land med små bokupplagor blir allt fler trycktekniska finesser möjliga.

– Det går inte längre slentrian i vilka material som används, skriver formgivaren Lotta Kühlhorn på mejl.

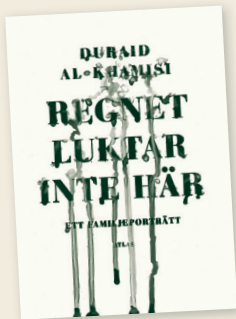
Hon är på resa och kan inte vara med på mötet men eftersom hon sedan många år tillbaka är Sveriges okrönte omslagsdrottning vill vi ändå få med henne på ett hörn. Lotta Kühlhorns färgglada mönster och illustrationer pryder ett oräkneligt antal böcker i bokhandeln. Just nu är hon aktuell med *I köket hos Maj* som hon skapat tillsammans med Kristina Sandberg och sin egen *Frukt och grönt; recept från mitt eget skafferi*.

– Drömmen är fortfarande att få göra pärmar klädda med tyg (klot), det har jag ännu inte fått göra. Men jag är himla glad över alla material som finns och att det blir mer och mer vanligt att böckerna får något extra i materialvalet.

Det kallas taktila värden – form som även känns.

– Vi pratar jättemycket papper, lacker, laminat och efterbehandlings i vår ansträngning att ge mer, säger Nina Ulmaja.

SÅ HÄR TÄNKTE FORMGIVARNA

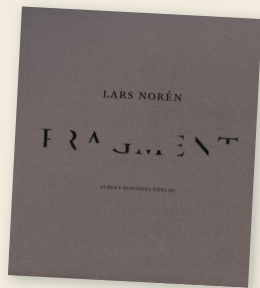

Regnet luktar inte här.
Duraid Al-Khamisi

FORMGIVARE:

Lotta Köhlhorn

”Redan på mötet med förlaget kom jag på hur jag ville göra. Så jag behövde bara läsa manuset för att känna att min idé skulle passa. Sedan fick jag lägga mer tid på att få till rinnet i bokstäverna. Jag tog fram en gammal skrivare där bläcket var vattenlösligt, skrev ut många prov och hängde på tork innan det såg ut som jag ville.”

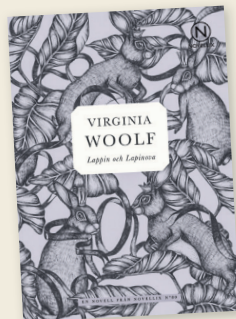

Fragment.
Lars Norén

FORMGIVARE:

Nina Ulmaja

”Lars Noréns texter är så avskalade att jag ville göra en form som skulle stå på minsta betydelsebärande enhet. Jag skar bort delar av bokstäverna så långt jag kunde utan att betydelsen gick förlorad. Idén att trycka boken med vit text på grått papper kom från att jag ville göra något litet men monumentalt, som en skulptur eller ett stenblock.”

Novellix brittiska klassiker

ILLUSTRATÖR:

Jennie Ekström

”Som illustratör jobbar jag bara i svartvitt, och mitt manér går åt vintagehållet. Till de brittiska klassikerna gick jag loss på mönster med djur och natur. Virginia Woolfs bok handlar om kaniner så det var lätt att ta fasta på, men några av mönstren blev en utmaning. Till slut blev det bland annat fuchsior och ekar som fanns som namn i novellerna.”

Epidemin.
Åsa Ericson

FORMGIVARE:

Elina Grandin

”Jag gick igång på alla cylindrar när jag läste. Det är en helt vansinnig roman, det var så kul att skissa på omslaget. Idén bygger på att det inte finns något mer på omslaget än titeln, jag är imponerad av att förlaget vågade sig på ett så radikalt grepp. För att få till rätt glitter var jag med på tryckeriet, för att inte riskera att det såg ut som ett glitterbokmärke.”

Ett av de tidiga exemplen var när Bonniers återlanserade *Utvandrarserien* i pocket och lät sömmerskan Karin Holmberg brodera bilder till omslagen. I efterbehandlingen präglades omslagspappret så att både stygnen och linnedukens struktur kändes när man strök med handen över boken.

– Eller som Tomas Anderssons Wijs sångtexter i bokform, *Gå rakt fram och över busen*. Han ville göra en Mole-skinekalender, vi sa: ”Javisst! Men låt oss blanda in en färg och göra något eget av det”. Nu kommer hans samtalsbok i samma koncept. Jag är så nöjd med bokbinderiet, ett mellanting mellan pocket och vanlig bok, men ändå trådbunden, säger Nina Ulmaja.

Bokens formgivning är även ett viktigt konkurrensmedel i den fysiska bokhandeln. Sex av tio personer som går in i en bokhandel vet inte vilken bok de ska köpa.

– Vad är det som gör att jag tar just i den här boken och börjar läsa på den?

På den frågan finns det inget enkelt svar, men Nina Ulmaja

”Man vill bända på det som förväntas, ta ut en helt ny riktning.”

ELINA GRANDIN

berättar att det inte bara handlar om att göra något snyggt och iögonfallande. Förlaget spaltar upp utgivningen, tittar på målgrupper och gör rigorös research inför formgivningen.

Lotta Köhlhorn är dock tveksam till om hon kan se skillnad på ett säljande och ett snyggt omslag. Hon förlitar sig på förlagens omdömen. Men när det kommer till breda kommersiella böcker gör hon avkall på det strama stränga som hon menar att formgivare är svaga för.

– Men jag tycker om att tänja på det bandet. Jag vill inte gå rakt genom öppna dörrar och göra det förväntade. Samtidigt känner jag starkt för att de böcker jag jobbar med verkligen ska nå ut. Jag tycker fortfarande att frågan är intressant och svår.

DET LILLA FÖRLAGET Novellix har snabbt gjort sig kända för sina vackert formgivna noveller.

– Vi är så små att vi kan göra som vi vill, vi går mycket på

magkänsla. Vårt format är vår enda ram och inom den kan man tänka fritt, säger designansvarig Lisa Bengtsson bland annat formgivit deras Hjalmar Söderberg-serie.

Oftast väljer de en ny formgivare till varje ny novellserie som de ger ut. Lotta Köhlhorn har gjort två av serierna och illustratören Jennie Ekström, som är med på mötet, har gjort den senaste.

– Vi tänkte att Jennies stil skulle funka till våra ”brittiska klassiker”. Vi kom fram till att vi ville göra mönster, sedan fick Jennie läsa novellerna och tolka innehållet.

Jennie Ekström skrattar:

– På varsitt håll kom vi fram till exakt samma element ur böckerna som vi skulle göra mönster av. Novellix är mitt första bokomslagsjobb.

PÅ DE STORA förlagen testas ofta formen hos läsare och bokhandel innan de går till tryck, speciellt när det kommer till de potentiella storsäljarna. Formgivaren Elina Grandin, som gjort flera omslag till Bonniers, fick nyligen i uppgift att ta fram en ny gemensam form till Viveca Stens deckare i samband med lanseringen av *I sanningens namn*.

– Deckare följer ett visst mönster som man föreställer sig är säljande, efter ett tag har det blivit för strömlinjeformat. Då vill man bända på det som förväntas och ta ut en ny riktning, berättar Elina.

Eftersom Viveca Stens namn är ett varumärke i sig testade Elina att kliva ur deckarmallen och välja en typografi med ”elegant magasinskänsla”, som hon sedan kompletterat med ett mer suggestivt bildspråk.

Just typografiska omslag, där boktiteln och/eller författarnamnet är det bärande elementet, är hennes stora passion. Hon har bland annat formgivit Zadie Smiths *NW*, *Cocaina* och *Knark* av Magnus Linton, och *Epidemin* av Åsa Ericson.

Med typografin kan man förmedla långt fler saker än enbart titeln. Nina Ulmaja håller på med en bok om rasism, där typografin i fraktur- och linjärstil i titel och undertitel bär på en egen historia från andra världskrigets Tyskland.

Lisa Bengtsson berättar parallellt om Novellix höstserie med fyra olika berättelser om flykt. Formgivaren Parasto Backman har bland annat använt Common Sans som togs fram som ett ”aktivist-typsnitt”.

– När man skriver refugee ändras det automatiskt till human. Det är inget som syns på ytan, men blir ett sätt att integrera berättelsens tema i formgivningen.

Nina Ulmaja breder ut fyra exemplar av Lars Noréns nya diktsamling *Stoft* på bordet. Alla har unika omslag.

– De här är jag mest stolt över just nu, säger hon.

Böckerna screentrycks med iristeknik, och guldfärgen förs på manuellt så att varje omslag får sin egen mängd guldfärg och sitt eget mönster.

Trycktekniken tar krumsprång, allt mer avancerad teknik blir möjlig till en lägre peng och bokformgivarna blir allt vassare. Vem vet, om några år kanske vi kan beställa helt unika omslag till alla de fysiska böcker vi köper. ☺

PRESENTTIPSET

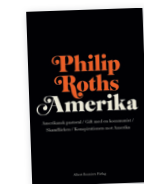
Kristina Kappelin

VÄLJER BÖCKER TILL SLÄKT OCH VÄNNER.

Läsning för en påve

Vilken bok av en svensk författare skulle du vilja ge till din italienske man?

– Min man är journalist och skriver historiska romaner, hittills tyvärr för byrålådan. *Livläkarens besök* av Per Olov Engquist är den bok han skulle ha velat skriva.

Och till din dotter?

– En av de bästa böcker jag har läst: Philip Roths *American Pastoral*. Och Elena Ferrantes trilogi, för ingen har skrivit om kvinnlig vänskap som hon. Jag tror nästan alla kvinnor har haft en sådan vän; magnetisk, lite farlig och ofta inte snäll men fascinerande, och som har betytt mycket för ens utveckling.

Vad tar du med till en middag där du inte känner värden så väl?

– Mat är okontroversiellt och alltid trevligt, alltså lämpligt för någon man inte känner. Men jag väljer Ada Bonis kokbok mest av allt för titelns skull. Att en kokbok heter *Lyckans Talisman* (originaltitel), säger allt om italienarnas förhållande till mat.

Slutligen, du har ju skrivit om påven. Vilken bok skulle du vilja ge honom?

– Påven är förtjust i Bergmans filmer och visade *Det sjunde inseglet* för sina studenter när han undervisade på ett jesuitiskt gymnasium i Argentina. Bergmans far var präst och därför borde *Den goda viljan* vara extra spännande läsning för en påve som dessutom är på väg att besöka Sverige.

Kristina Kappelin är författare och journalist. Hon utkommer i höst med ett porträtt av påven Fransiskus. **■ Påven som kom ner på jorden.** 259 kr.

